

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XI

BELGRADE 1980.

треба исправити на посебном листићу.

Библиографије сарајевских аутора драгоцен су приручник за даља истраживања народне књижевности, али смо мишљења да унутрашњу грађу треба пажљивије разврстати. Ни у једној књизи нису издвојени у посебну целину радови о односу усмене и писане књижевности, а њих има доста. Навешћемо само неколико аутора и радова који могу да се сврстају у овакву посебну целину, а

налазе се у прегледаним књигама: Стевановић Павле, *Извор једне народне приповетке* (књ. IV, бр. 399), Борбевић Тихомир Р., *Видаковићев Сауд и једна ориентална приповетка* (књ. IV, бр. 424), Блажековић Буро С., *Птице у нашој умјетној и народној књижевности* књ. (V, бр. 566), затим радови Павла Поповића, Миодрага С. Лалевића или Светислава Стефановића.

Борбе С. Костић

Adrian Fochi, COORDONATE SUD-EST EUROPENE ALE BALADEI POPULARE ROMANEȘTI

(Koordinate rumunske narodne balade na području jugoistočne Evrope)
Academia de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România,
Institutul de studii sud-est europene, București 1975, 270 стр.

Adrian Fochi из Букурешта, познати стручњак у проучавању народног епског песништва, прихватио се замашног, сложенијег задатка да проучи и објасни везе и утицаје у народном епосу, једном од „најкарактеристичнијих облика уметничког стваралаштва народа југоисточне Европе“.

Студија под овим насловом, рађена озбиљно, у много чему превазилази оно што је о овом раније писано, поготову оно што је објављено у румунској стручној литератури, коју аутор овде хронолошки опширно приказује. Он запажа многе чињенице и долази до занимљивих закључака у погледу специфичног обележја обраћених мотива у епском стваралаштву сваког „од пет балканских народа“. При том је главна нит целе студије откривање односа у прошлости између румунске епике, с једне стране, и опште епике Балкана, с друге стране. Пошто је анализирао 47 заједничких субјеката народне епике, А. Fochi открива да 87% субјеката румунске баладе нису заједнички са балканском епиком — „не иду заједно“ са њом. Друкчије речено, пориче раније тврдње да је румунско епско песништво било под јаким утицајем српског народног епоса (Поред других, то је нарочито тврдио Никола Јорга.) Методом идентификације страних елемена-

та у румунском фолклору могло се, према аутору, тачно установити шта је самосвојно у том фолклору, на тај начин се „открива“ румунска балада. „Румунска народна балада има своје тежиште на северу Дунава и она представља сопствено остварење, а не некакав одблесак баладе са југа Дунава“ — општи је закључак аутора. Овај закључак, примећујемо, требало је да се подударе са тезама румунске историографије која, нарочито последњих година, инсистира на самосвојности и континуитету румунског народа и његове цивилизације на северу Дунава.

Сматрамо да се ова студија, вредна сваке пажње, већ може убржити у значајне, кад је реч о балканској компаративној фолклористици. Истовремено, међутим, морамо приметити да ту постоје, ако не есенцијални, ипак изненађујући пропусти, који чине унеколико проблематичним претензије аутора да он „решава, једном за свагда, питање које је до данас остало отворено у вези са координатама румунске народне баладе у простору југоисточне Европе (стр. 38). Изјава А. Fochi-а да се сад ставља „тачка на већ столетну расправу...“ у вези са питањима баладе звучи самоуверено, поготову кад се на страницима књиге могу запазити пропус-

ти у информацији, неки од њих чак и недозвољени. То у нашим очима прилично засењује ефект ауторове аргументације у прилог његовој општој тези.

Аутор није остао доследан најављеној методи проучавања, наиме да ће избегавати стране преводе текстова српскохрватских и бугарских народних песама, и да ће их користити непосредно. Он, међутим, не само што користи стране преводе, особито немачке, већ се често задовољава и само изводима на страном језику. На пример, српскохрватску варијанту субјекта *Марко и Филип* „не познајемо непосредно, већ једино посредством резимеа који даје Дагмар Буркхарт“ (стр. 126. Буркхартова студија је иначе обилато коришћена). На другом месту употребљен је резиме *Johana Meier-a*, са образложењем да ниједан од текстова, односно предмета *Зла свекрва* „није нам директно приступачан“ (стр. 139). За једну словеначку варијанту „познат нам је директно само један немачки превод“. Такав поступак може се унеколико разумети кад је реч о албанским варијантама, за које се, због непознавања језика, узима изван текст из Италије, те „не знамо да ли се овај сусреће и код Албанаца у отаџбини“ (односно у Албанији, стр. 110). Али, када је реч о српскохрватским материјалима, поступак је неоправдан, утолико више што аутор тврди да се нарочито припремао учењем српскохрватског и бугарског језика да би богато јужнословенског песничтво непосредно схватио.

Да је аутор настојао да више користи српскохрватске збирке народних песама, да је управо пажљивије пратио бар оне материјале у збиркама Вука Караџића које је користио (али само њихова издања из 1824. и 1845.), он свакако не би пропустио више варијанти, потребних бар ради потпуније статистике. Тешко је допустиво, на пример, у предмету *Мајстор Манојло* потпуно занемарити српску епску песму о *Зидану Скадра* (поготову што су ту Петар Скок и Бела Павловић поодавна подвукли српско — румун-

ске паралеле). Можда аутор није схватио да се његов *Мајстор Манојло* овде зове *Раде Неимар*. Исто тако, аутор није схватио да је предмет *Грујино орање* готово на исти начин представљен у српској песми *Орање Краљевића Марка*, па погрешно, али категорички, тврди да није „сусрео овај предмет и код других балканских народа“ (стр. 17) осим код Бугара и Румуна. Из истих разлога, заостављајући и Карашићеве збирке, опет погрешно тврди да је варијанта *Марко ослобађа робље*, која одговара румунској варијанти о *Молдавцу Добро — џанцу*, налази, наводно, само код Бугара, а не и код Срба! Аутор слично види варијанту *Марко и Муса Кеџија* само у бугарским збиркама (стр. 103).

У вези с тим морамо приметити да аутор често не одређује етничку и територијалну припадност једне епске варијанте на основу научне анализе, већ се поводи за издавачем или местом издања штампаног извора који је тренутно имао при руци. Јасно је, на пример, да само услед тога што је текст варијанте *Vlko i čita* прочитао код Стоилова и Романскога, А. Foschi приписује варијанту бугарском фолклору, мада је из текста очигледно да се описани догађај одвија у Скопљу. У бугарски фолклор он укључује и охридску варијанту о *Метаморфозама* само зато што је и ову нашао у једној бугарској публикацији из 1890. год. (стр. 128). Још упадљивије је сврставање песме о *Јовану Сарајевцу* у бугарско песничко стваралаштво, упркос томе што не само њен наслов већи садржај (о девојкама босанкама) у целини јасно упућује на њену праву припадност. Песма *Марко и Илија Смиљанић* такође је сматрана бугарском (стр. 107).

А Foschi није себи уопште поставио питање правилног методолошког решења у таквим приликама и није рашчистио прилично осетљиво питање, наиме: да ли једну уметничку творевину доделити територији на којој је она можда случајно забележена, дакле земљи издавача, или је остави-

ти народу и области из које је она очигледно потекла? У поменутом случају само са једном албанском варијантом он није отишао тако далеко да је припише Италијанима, јер је забележена у јужној Италији, већ сматра да је треба пребацити у *отаџбину*.

Изузетно, рекли бисмо, поступи се још неколико пута *по правди*, наиме, кад се неки субјект (на пр. *Јанко и Турчин*) означава као постојећи код Срба, Бугара и Македонаца. И ту је македонски фолклор, најчешће запостављен, поменут само зато што је (у овом случају) консултована једна новија публикација из Скопља (стр. 115). Другом приликом, (субјект *Девојка френгија*) признање да је варијанта македонска преузето је од Д. Буркхарта. Наслов македонске публикације допринео је да (на стр. 191) аутор напомене како се предмет налази „и код македонског народа из Југославије“. С друге стране, пак, варијанта *Бога-ти латињанин* у којој је реч о Иву Црногорцу, постаје македонском (стр. 85).

Многе друге српскохрватске варијанте, на пример *Браћа и сестре*, *Јован и дивски старешина*, *Наход Момир* и др., уопште нису узете у обзир, мада јасно припадају извесним субјектима које аутор анализира. Бугарштите су такође сасвим занемарене.

Очигледно је да је знатан број конфузно објашњених предмета у погледу етничке и територијалне припадности варијаната. Статистички метод рада је, дакле, непоуздан, што, до даљега, доводи у сумње поверење читаоца у оправданост општих ауторових закључака. Једна иста варијанта код браће Миладиноваца, на пример, једанпут би била бугарска а други пут македонска, већ према томе да ли је штампана у Софији или у Скопљу, 1907. или 1970. године. Аутор, међутим, није употребио ниједну збирку Миладиноваца, чиме је своју студију још једном лишио лепог примера подударности између македонске песме *Стојан, невеста и Турче потурјаче* и румунске песме *Војници Олеац*

(стр. 173), у оквиру теме *Продана невеста*.*

Од овога што је речено много се може односити и на грчке и албанске песме, које аутор наводи, или друге, које су му промакле.

Још једна несигурност се осећа у целој овој студији; наиме, непостојаност у употреби адекватне терминологије за географску област на које се односи ауторово истраживање. Он је на мучи с тим, осцилирајући на сваком кораку, чак и у једном истом пасусу, између назива *Балкан* — *балкански* и назива *југоисточна Европа* — *југоисточноевропски*. Овај први термин намеће се сам по себи због природе разматраног предмета, али као да ни онај други не треба заобићи, ако се има у виду покушај (неуспео, по нашем мишљењу) на последњем Међународ-

* Све то изненађује, бар нас, код А. Fochia који је, као што се види из многих његових студија, ригорозан у својим истраживањима.

Као последица тешкоћа у оријентацији у балканској разноврсности настају и друге разне заблуде, а то се може објаснити чињеницом што је балканистика дуго била запостављена као научна дисциплина, те није ни било подмладка темељно припремљеног систематским студијама. Услед тога конфузије, као на пример она да албанска река Дрим (Дрин) постаје српска Дрина начичкана, наводно, старом албанском топонимом (види: *Revue des études sudest européennes*, Букурешт, бр. 2, 1976, стр. 348). Или се пак, дешава да Косово поље буде премештено у Далмацију, уједно са изворима Мораве, Вардара и Дрине (види: *Macazin istoric*, Букурешт, бр. 10, 1975, стр. 34—36). Па и то се могло чути (само) да „кумановскијот дијалект“ значи откриће језика некадањих Кумана.

Сам А. Fochi сматра да постоји место *Костура* (генитив у наслову *Мина од Костура* схваћен као номинатив). Исто: *Појазет и Геросима* уместо Бајазит.

ном конгресу балканских студија (у Букурешту) да се оправда употреба термина *југоисточноевропски*. Најчешће, аутор решава недоумицу на тај начин што употребава упоредо — *по правди* — оба термина. Навешћемо очигледан пример те мучне несигурности, па и изненађујућих формулација: 1. „на подручју југоисточне Европе, субјекат се сусреће код Аромуна, Новогрка и Бугара“ (стр. 202). Јасно је да је у оба случаја реч о балканском подручју, те израз *југоисточноевропски* из првог примера употребљен је сасвим формално. Зашто Аромуни и Новогрци постају ту становници „југоисточне — Европе“, а Србохрвати и Албанци остају само *балканци*, док су Бугари и једно и друго. Тако је готово свуда у тексту, упоредно томе што се аутор осетио позиваним да објасни шта и он подразумева под појмом *југоисточноевропски* (стр. 42).

Сав конкретни упоређени материјал у књизи је са балканског подручја. Варијанте су набројане и анализирани овим редом: румунска песма, бугарска, српско-хрватска, новогрчка, а само понекад и варијанте: аромунска, албанска и македонска. Једино у два случаја, у целој књизи, наведени су и примери са шире територије: једном — мађарска и украинска варијанта (стр. 150—151), а други пут чешка, словачка, украинска и белорускa (стр. 205), што

је недовољно да се оправда термин *југоисточноевропски* за целу студију. Назив књиге *Координате румунске народне баладе на подручју југоисточне Европе* формалан је, управо неоправдан, јер не одговара садржају рада.

У овој књизи се не виде *југоисточноевропске* димензије студираниог песничког питања кад је реч о географском подручју. Виде се, међутим, ревносно студирани и лепо изложене, озбиљно аргументиране поставке о односима између румунске епске песме и балканске епике, или место које припада првој у оквиру ове групе. Изгледа нам, зато, неадекватан и излишан назив: *југоисточноевропске координате...*

Кад је реч о самосвојности румунске баладе, овога пута изузетно наглашеној, у смислу да се њене везе са балканским епским стваралаштвом своде на 13%, ми верујемо да ће наука о томе казати своју реч и убудуће. Подсетили бисмо само на историјску чињеницу да је румунско етничко подручје одувек било у много чему, окренуто према балканском простору.

Иначе, ако се изузму промашаји у неким појединостама које не задиру у суштину студија, можемо рећи да је аутор дао значајан допринос обради једне теме у области балканског фолклора.

Сава Јанковић

Бурица Крстић, ПРАВНИ ОБИЧАЈИ КОД КУЧА
(Балканолошки институт САНУ. Посебна издања, књ. 7).
Београд 1979, 234 стр.

У септембру 1979. појавила се из штампе књига др Бурице Крстића *Правни обичаји код Куча*. То је једно од ретких обимнијих дела из наше савремене правне етнологије. Она представља део дугорочног пројекта *Обичајно право и самоуправе на Балкану и у суседним земљама* који успешно остварује Балканолошки институт САНУ.

Поред увода, у којем су изложени принципи и методи савременог проучавања обичајног права,

књига има девет одељака, закључак, додаток са упитником за проучавање обичајног права код Куча и неколико писаних извора из новије обичајно-правне праксе Куча, сажетак на енглеском језику и библиографију. У сваком поглављу је обрађено више посебних питања.

У првом одељку се укратко справља: а) о географским, привредним, етничким и историјским карактеристикама области Куча и б) о методологији изучавања ре-